

Vad menas med ”Greklandskrisen”?

MARKUS KALLIFATIDES

INLÄGG

”För att Grekland inte bara ska lyckas ta sig ur krisen utan även förmå att skapa förutsättningar för långsiktig tillväxt krävs åtgärder för att balansera de offentliga finanserna kombinerat med genomgripande strukturreformer som ökar konkurrenskraften. En egen valuta och självständig penningpolitik är ingen garanti för detta.”

Så avslutar Andreas Hatzigeorgiou (2013, s 40) (i fortsättningen: AH) sin artikel i *Ekonomisk Debatt* 7, 2013, vilken enligt dess titel undersöker tanken att ”Greklandskrisen” skulle vara en ”följd av” ”euron”. Den nyfikne läsaren får inte någon särskilt klar bild av vilka ”åtgärder för att balansera de offentliga finanserna” som AH förordar. Inte heller vilka ”genomgripande strukturreformer” som det är frågan om. Det är också, i alla fall för mig, oklart vem som ska genomföra dessa ospecificerade ”åtgärder” och ”strukturreformer”. Jag gissar att AH tänker sig att det är en demokratiskt framröstad grekisk regering som ska göra det.

AH anlägger ett långt tidsperspektiv, redovisar en mängd relevanta fakta och håller en resonerande ton. Jag vill försöka följa hans exempel, men samtidigt sätta AHs intellektuella projekt i en kontext och utmana dem som eventuellt har läst hans artikel och nickat instämmande.

Jag inleder med ett antal frågor, vilka syftar till att lösgöra tänkandet: Vad är Grekland? Vad menas med Greklandskrisen? Att grekiska nynazister idkar politiskt våld? Att flyktingar i Grekland lever i armod? Att Sverige åter tar emot

nyanlända unga välutbildade greker och grekinnor? Att det finns en risk att Grekland skär ner på sina inköp av försvarsmateriel? Att europeiska bankers aktieägare och långgivare riskerar ytterligare kreditförluster på sin utlåning till den grekiska staten? Att ledande politiker är rädda att behöva stå för slutnotan, å sina finansierers vägnar, nu när man gått in som garantier för både aktieägars och långgivares riskkapital till kommersiell bankverksamhet?

Vissa ekonomer har uppenbarligen, och helt korrekt enligt AH, påtalat att konkurrenskraften för grekisk exportindustri utsattes för en omfattande exogen chock när den grekiska staten antog euron som sin valuta. Men har någon ekonom verkligen sagt att Greklandskrisen skulle vara ”en följd av” detta? Är det kanske inte så att många i stället hävdar att det hade varit bra för Grekland att inte gå med i euron? Det är två helt olika påståenden. Det ena är en utsaga om en *kausalitet*. Det andra är en bedömning gällande en *hypotetisk (kontrafaktisk) historia*.

AH undersöker i sin artikel giltigheten i enfaktorförklaringen till Greklandskrisen som tillskrivs bl a den välkände Paul Krugman (med grund i en kort debatttext (Krugman 2012) som i mina ögon innehåller ett mer nyanserat resonemang än vad AH låter påskina). AH redogör för en mängd väsentliga förhållanden, som att Grekland 1974 inträdde bland de demokratiska staternas skara som ett synnerligen korruperat land, befolkat av människor med stort misstroende både mellan sig och för statens förvaltningsapparat, en hårt reglerad och oflexibel arbetsmarknad och en befolkning med mindre lantlig inställning till livet än t ex irländare och balter. Allt enligt AH och de källor han anger.

AH redovisar alltså en mängd specifika historiska förhållanden vad gäller styrelsekick (demokrati eller diktatur),

Markus Kallifatides är docent i företagsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm och bedriver socio-ekonomisk forskning med inriktning på företagsstyrning och långsiktigt realt värdeskapande. Han förestår *Center for Governance and Management Studies* (www.economicresearch.se/a). markus.kallifatides@hhs.se

förekomst av lag och ordning, ekonomiska institutioner och folkmentalitet. Det är rimligen mot den bakgrunden som AH menar att vi bör förstå ”införandet av euron” i Grekland och dess effekter. Jag vill här lägga till en institutionell faktor till bakgrundsbeskrivningen, nämligen den internationella kapitalmarknaden och dess funktions sätt. Jag använder i följande stycken AHs faktauppgifter.

I sin figur 1 visar AH att den nominella räntan på grekiska statsobligationer med 10 års löptid sjönk från ca 25 procent vid början av 1990-talet, till ca 5 procent vid övergången till euro ett decennium senare. I figur 6 ser vi att den grekiska statens skuld i förhållande till Greklands BNP i det närmaste dubblades under samma tidsperiod, från runt 60 till runt 110 procent av BNP. Kurvan över inflationen mätt som konsumentprisindex i figur 2 visar på en nedgång från 20 procent-trakten i början av 1990-talet till 3–4 procent vid eurons införande. Detta innebär rimligen en tämligen konstant (eller svagt sjunkande) *real* ränta på lån till grekiska staten under hela 1990-talet på ca 5 procent (eller lägre).

Den internationella kapitalmarknadens långivare accepterade alltså att den grekiska staten dubblade sin skuldsättning i förhållande till den grekiska ekonomin utan att det reala priset på lån ökade. Tillåt mig att uttrycka mig drastiskt: ett korrupt land med en opålitlig befolkning som nyligen övergått från diktatur till formell demokrati dubblade sin skuldsättning utan den minsta prisreaktion på marknaden för lån av pengar! Vilket otroligt marknadsmisslyckande! Var är studierna av detta?

En embryonal studie av detta marknadsmisslyckande finns i AHs avsnitt 1 (s 29–32). Där pekas på några av de argument som användes för att få grekiska staten att gå med i euron och att få andra

stater att acceptera Greklands inträde. Det mest uppenbart bisarra av dessa argument ska tydligen ha varit att lägre nominella räntor skulle ha gjort det ”billigare” för den grekiska staten att låna. Som vi har sett så var det en bra prediktion för utvecklingen fram till 2008–09, för att sedan visa sig katastrofalt felaktig. Som vi såg här ovan klarade marknadsmekanismerna faktiskt av att skilja på nominellt och *realt*, samt att upprätthålla ett tämligen konstant *realt* och positivt pris på lånen. Min tes är att det är ett monumentalt marknadsmisslyckande att de uppenbart ökade riskerna för statsfinansiella bekymmer som grekiska staten uppvisade från 1981 och framåt inte kom till uttryck i marknadens signalspråk: priset.

Detta marknadsmisslyckande sammanhänger med ett annat välkänt mönster för ”demokratimisslyckanden”, som t ex den amerikanska staten också uppvisar. Både den grekiska och den amerikanska staten har lagt stor tonvikt vid att stimulera hushållens konsumtion. Ledande politiker har därmed köpt sina väljares röster genom att låta dem konsumera mer än de producerar. En synnerligen väsentlig skillnad mellan de här nämnda staterna är att den amerikanska har stort inflytande över priset på dollar generellt i världen, medan den grekiska i det sammanhanget rimligen är helt maktlös, liksom den är maktlös när det gäller priset på euro. Den globala penningmarknadens misslyckande sammanhänger med att den inte är en fri marknad, utan tvärtom genomskuren av asymmetriska maktrelationer (t ex Epstein 2005; D’Arista 2008; Duménil och Lévy 2011). Utbudet av pengar i världen exploderade under perioden från 1981, något som George Soros – bara för att nämna någon – ägnat viss uppmärksamhet i sina skrifter (t ex Soros 2008). AH nämner själv en lång rad skrifter som handlar om ”den globala

finanskrisen”, men han säger inte själv vad han menar att den består i och hur vi ska förstå den.

Grekiska staten – liksom exempelvis den amerikanska under samma era – lånade mycket pengar *för att den kunde*. Den behövde inte höja skatter eller minska statsutgifter! Efter den globala finanskrisen vill plötsligt långivarna, som desperat försöker förränta astronomiska volymer av nyskapade dollar-denominerade skuldebrev, höja priset på de mycket stora eurodenominerade lånen till den grekiska staten, från 5 till 30 procent, enligt AHs figur 5.

Den grekiska staten är nu sålunda i akut statsfinansiell kris och genomför drastiska förändringar av både skatter och utgifter. En del medborgare i Grekland som ser radikala försämringar i sina materiella levnadsvillkor är arga över det. Tänk t ex på en pojke som ska börja på någon form av förskola eller skola 2014. Hans mor och far blir arga när lokalen saknar värme på vintern och kyla på sommaren samt att personalen saknar sin lön. Jag är tämligen säker på att svenskar, tyskar, belgare och österrikare också skulle bli arga om något sådant drabbade dem.

Tänk t ex vad som skulle hända om svenska bolånetagare över en natt fick sina bolåneräntor höjda från 2–3 procent till 25 procent. Vad skulle hända då? Precis som AH resonerar när det gäller Grekland, så saknas ett giltigt jämförelsefall för Sverige. En väg är dock, som AH följer när det gäller Grekland, att jämföra Sverige 2014 med Sverige 1990–91. Vad gjorde den svenska staten när många svenska hushåll och företag utsattes för just den typ av exogen chock som fem- eller tiodubblade räntekostnader innebär för hushålls- eller företags-ekonomin? Staten släppte sin fasta växelkurs, räddade bolånekunderna, bankerna, exportindustrin etc. Kostnaden fördelades ut på alla dem som satt med

en förmögenhet i kronor, eller fick lön, bidrag eller pension i kronor – kronor som på kort tid blev mycket mindre värda på den globala marknaden. Kostnaden bars också av alla de företagare och anställda i företag i andra industrinationer som såg svenska företags försäljare kamma hem nya ordrar på världsmarknaden med hjälp av attraktiva priserbjudanden. Eller har vi redan glömt Bengt Dennis, George Soros och de andra huvudpersonerna i den senaste ”Swexit”, dvs senaste gången Sverige lämnade en etablerad valutaregim?

Den världsbekante franske filosofen Paul Ricoeur (2000) har mer noggrant än någon annan jag känner till visat att minnet och glömskan är politiska storheter och det gäller allt, inklusive professionella ekonomers minne och glömska. Att minnas och att glömma är politiska handlingar, liksom att förlåta. Europas historia präglas av den sorgliga benägenheten att peka ut folkgrupper som onda respektive goda. Nyckeln i sådana utpekanden är selektiv glömska, selektivt minne och ovilja att förlåta. I samhällsvetenskapen talas det numera ofta om den ”performativa” roll som historieskrivningen (minnet och glömskan) har, dvs dess roll i att genom våra föreställningar om dåtiden forma framtiden.

För tillfället tycks mig den närmast rasistiska föreställningen att den grekiska staten är ett direkt indicium på något slags essentiell folkkaraktär hos människor som råkar födas i Grekland vara okej att torgföra även i högst respektabla sammanhang. Irländare och balter sägs vara av det rätta virket. Svenskar likaså. Jag skulle önska att vi satte en stor mängd tankeobjekt inom citationstecken för att markera att vi har att göra med ord som inte står i något givet förhållande till ting, platser, processer eller annat i en verklighet utanför språket. Citationsstecken runt ordet ”Greklandskrisen”

markerar att varje givet ord kan kopplas till verkligheten på olika sätt i våra tankar. Jag har här försökt få läsaren att tydligt koppla "Greklandskrisen" till "den globala finansskrisen". Jag har också försökt få läsaren att förstå "den globala finansskrisen" som något som var på gång redan år 1981 och inte som något som hände år 2008.

Varför inte reflektera en stund över att ofattbart många av de människor som skulle kunna hjälpa just Grekland bor i andra länder. AH och jag exempelvis. Detta strukturella förhållande, att Greklands nu levande humankapital i oerhörd stor utsträckning är exporterat till omvärlden, utgör ett av förhållandena här i världen som är lite tunga att tänka på. Dels för att det påminner om att världen är orättvis. Dels för att både den som kritiserar och den som kritiserar framstår som av samma skrot och korn. Vi slipper ju båda undan att ta ansvar för "Grekland" och "Greklandskrisen", trots att vi är "greker". Vi får båda vår lön utbetalad i uppåttflytande svenska kronor. Jag skulle önska att vi använde vår forskningsmöjlighet för att se var och när onödigt och orättfärdigt mänskligt lidande uppstår i stället för att vederlägga enfaktorkausaliteter som ingen vettig människa kan tro på.

Är det helt enkelt inte rimligt att kraftigt skriva ned Greklands skulder, fördela kostnaden på Europas skattebetalare och börja om från början? Man kunde ju likt Angela Merkel drömma om att aktieägare och kreditorer till bankerna också skulle dra sitt strå till

stacken. Kanske kan vi den här gången se till att det görs en vettig kreditbedömning nästa gång "socialistiska" eller andra majoritetsregeringar i Grekland vill låna pengar till konsumtion och sätta ännu ofödda barn i skuld? Det kan nämligen visa sig omöjligt att få demokratiskt valda politiker att "balansera de offentliga finanserna" och att genomföra "genomgripande strukturreformer" om de inte får kasta av sig alltför betungande historiska ok först. Det var uppenbarligen den typ av bedömning som de europeiska och andra bankirerna gjorde gällande Sverige vid 1990-talets början. Och även om detta må det berättas, för annars kan demokratin gå förlorad, inte bara i Grekland, utan i hela Europa.

REFERENSER

D'Arista, J (2008), "U.S. Debt and Global Imbalances", *International Journal of Political Economy*, vol 36, s 12-35.

Duménil, G och D Lévy (2011), *The Crisis of Neoliberalism*, Harvard University Press, Cambridge MA.

Epstein, G A (red) (2005), *Financialization and the World Economy*, Edward Elgar, Cheltenham, UK och Northampton, US.

Hatzigeorgiou, A (2013), "Greklandskrisen – en följd av euron?", *Ekonomisk Debatt*, årg 41, nr 7, s 29-41.

Krugman, P (2012), "Greece as Victim", http://www.nytimes.com/2012/06/18/opinion/krugman-greece-as-victim.html?_r=0, 18 juni 2012, (2013-12-02).

Ricœur, P (2000), nyutgåva 2005, *Minne, historia, glömska*, Daidalos, Göteborg.

Soros, G (2008), *The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 and What It Means*, PublicAffairs, New York.